A *lefegyverző irónia*

1 színpadi + 1 rádió + 2 tévéjáték - = 4 családi játék

Gyárfás Miklós: Családi játékok
Családi játékok, Komédia a tetőn, Detektívjátszma, Az utolsó háború)
Magvető, 1969

Bármennyire félreérthetőnek látszik a kötet közös címe, bizonyos, hogy e darabokat nem az fűzi össze, hogy egy-egy családról szólnak (az utolsó tágabban az emberiség nagy családjáról), hanem az, hogy *játékok*. Félreismerhetetlenül ugyanannak a szerzőnek a játékai az élet legfontosabb dolgaival : igazság-hazugság, őszinteség-képmutatás.

Mi ellen játsszunk?

Mindegyik darab csattanója körül egy szó ötlik szemünkbe-fülünkbe: képmutatás. Ez ellen játszik az író: a szereplők valóságos élete, többnyire saját hibájukból, hazugsággá színtelenedett, s ami a legrosszabb: észre sem vették. Jön egy pillanat: születésnap vagy csak egy őszi délután, amikor az ember randevúra indul önmagával, és találkozik az igazsággal. És itt kell a játék. Ami a hazug valóságnak elfogadható, az az őszinte játékban szóba sem jöhet. A játék olyan, amilyennek a valóságban kellene lenni: természetes, nyílt, valódi. A kitaláció, a játék nem tűri az illúziót, a mellébeszélést, a kényelmes valóság pedig nem tűri a játékot. A játék végén ismét itta valóság - de melyik? Az, ami volt, csak még szegényesebb, most már a hazugságtól is megfosztva - vagy egy másik, igazsággal javított kiadás?

Hogyan játsszunk?

Szabályszerűen. Az alaphelyzet adott, a kiindulás: a naiv nézőpont. A jelszó: miért ne? Miért ne lehetne egy víkendház tetejéről áttekinteni az eddigi életet ? Miért ne világosíthatná meg egy hírneves agykutató családtagjainak elméjét egy ponyvaregénybeli betörő lámpájának fénye? A játék megindul, és saját szabályainak evidenciája szerint bonyolódik. E szabályok előzékenyen kínálnak kellemes sémákat, a játék és valóság anakronizmusa kiaknázható ötleteket, a kettősség jó szerepeket - kell-e még vala-mi? Valami más? Vagy több?

Milyen műfaj játék?

Igényes. Igénytelen.

Igényes, mert maximális stílusbiztonságot kö vetel. Egy rossz dialógus, hosszadalmas jelenet örökre kizökkenti a darabot egyensúlyából, Minden bizonnyal sértő a dramaturgia tanáráról leírni, hogy pontosan szerkeszt, szellemesen dialogizál, fölényesen jellemez - talán a megfelelően dicsérő jelző: micimackós. Például ez: „Felügyelő úr, ilyen mély regiszterben is tud beszélni? - Én nem. A pék. Persze én is tudok, de nem szoktam csak akkor, ha mély hangú pékeket utánzok." *(Detektívjátszma)* A stílus mindig tökéletes: a kötéltáncos akkor is profi marad, ha a földön húzott vonalon tart bemutatót.

És igénytelen, mert elfogadja az embereket olyannak, amilyenek. A szereplőket csakúgy, mint az olvasókat, nézőket, hallgatókat. Megbocsát, feloldoz. Megmutatja a gyöngeséget, hazugságot, s utána szelíd mosollyal letakarja a tükröt, és azt mondja: bocsánat.

Miért játsszunk?

A játékot szembeállítjuk a valósággal - miért? Hogy feltáruljon az igazság, és elfoglalja a hazugság helyét. Ezekben a játékokban csak felvillan az igazság arca, majd eltűnik. A játék igazsága csak féligazság - a játékot el lehet felejteni, meg nem történtté lehet tenni, visszavonni - nem ront és nem javít. Henyélő igazság.

Célszerű mindenkit önmagához mérni, önmaga lehetőségeihez. Nem vigasz, hogy ezek a játékok a szórakoztatóipari termékekhez képest színvonalasak, szellemesek, értékesek, mulatságosak. A maximális szakmai biztonság csak a formai tökéletesség élvezetének örömét nyújthatja: a kötet legjobb darabja, a *Detektívjátszma* szemet-fület gyönyörködtető mintaszerű rádiójáték. A másik háromnál azonban az ötlet nem kárpótol az élményért. Az egyéni játékmodor modoros játékká válik, ha a szerző nem akarja a kényelmesre írt ironikus játék formáját egy ösztönzőbben kényelmetlenre váltani. Ez az irónia lefegyverzi, *elbájolja* a nézőt, olvasót, hallgatót - de lefegyverzi, *fegyvertelenné teszi az* írót is: nyilait röpítve többi fegyverét rozsdásodni hagyja. Az irónia elbír több szenvedélyt és kegyetlenséget, több szigorúságot velünk és gyakorlójával. Több Gyárfás Miklóst kérünk. Igazibb játékot, a valódi játékost.

NEMES MÁRIA